

MÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közi: Jakab Elek.

VII.

AZ ALPERES DEREKAS VÉDELME.

(Folytatás.)

Ha itt ezen két szavacska: ez által, arra vitetik, mi előbb van mondva, hogy a kormány nem akarja: úgy érteni nem lehet, nem lévén elől megmondva, hogy a kormány mit nem akar? ha pedig az ez által a mindjárt előtte álló zsirkihúzásról értetik, (mint a syntaxis szerint kell is hogy az épen előtte álló szavakra vitessék), ugy sincs értelme. Mert akkor a 9 millió ember zsirja kihúzásának ugy kell állani, mint az ellenünki felingerlés szülő okának. Ez pedig akármit is inkább szülhet, mint ellenünk felingerlést. Minő otromba ellenmondás s logikátlanság van ebben! A kormány ez által akarja a 9 milliót (hihetőleg az adózókat értvén) ellenünk (hihetőleg a privilegiált classis ellen) ingerelni, hogy ő, t. i. maga a kormány szivja ki annak zsirját, ő bántja, ő ingerli maga ellen. Valóban képtelen okoskodás, miszerint valaki azért sanyargat vagy erőtlent valakit, hogy az által azt egy harmadik ellen ingerelje fel! Hiszen ha a zsirkihúzás szül ingereltséget, az bizonyosan

nem más, hanem kétségen kívül a zsirkihuzó ellen lesz intézve. Ezen okoskodás fonák s logikátlan voltát s abból következő értelm nélkülségét minden józan fej egyszerre által fogja látni s abból józan értelmet kihalászni sem nem tudhat, sem nem akarhat.

Igy nem lévén a vádba tett szavaknak értelme, valamint senki más, ugy a kir. fiscus sem érthette azt. Nem lehet tehát nem csodálkozni, hogy valakinek fejét és jószágát keresi oly valamiért, mit maga sem ért. De nem lehet nem csodálkozni azon is, hogy alperes józan eszét ezen értelmetlen szavak ráfogásával megbecsteleníti.

Alperes nehezen adott valaha okot, hogy reá ily valamit fogni következetesen lehessen, s felperes kir. fiscus, ha alperest veszedelmesnek hiszi is, de logikátlannak hinni talán csak nem fogja, annyi minden esetre bizonyos, hogy olyannak tartani nem akarja. Különben szavainak oly nagy következményeket nem fogna tulajdonítani, hogy miattok közcsend háborítást, lázítást sat. követeljen.

Alperes saját becsületének tartozik azon ünnepélyes nyilatkozással, hogy azon logika nélkül összefűzött s minden józan értelem nélkül szükölködő szavakat magáéinak nem ismerheti, s ámbár nem kételkedik, hogy e nyilatkozását minden, ki őt közelebbről ismeri, nehézség nélkül elfogadja, mindazonáltal szükségesnek véli e szerencsétlen periodus eredetét felfedezni, hogy érette az vagy azok piruljanak, kiktől eredett.

A kir. fiscus azt mondja ugyan utóbbi replicájának 112-ik s 132-ik lapján, miszerint az ezen körülményt tárgyazó bizonyítványok a dolog érdemére épen nem tartoznak. Hogy a kir. fiscus a vád eredetének kivilágosodását nem izeli s az arra vezető bizonyítványokat mellőzni szeretné, igen természetes, de teljességgel nem áll azon állítás, miszerint ezek a dolog érdemére nem tartoznak. Mi tartozhat ugyanis vádon épített pörben inkább a dolog érdemére, mint annak megmutatása, miszerint a vád zavaros kútfőkből eredt s hamisan koholtatott, és hogy így az, miért a pör kezdetett s mire az alapítottatott, nem áll.

Hogy a kir. fiscus e periodus birtokába nem tanúvallatás útján jutott, az kétséget nem szenved. A kérdőpontok természetesen készen valának, mielőtt tanúk hallgattak volna ki; a kérdéses periodusnak minden kísérő körülményekkel tehát feladás által kellett a kir. fiscus tudomására jutnia. Mint történt? s ki által történt a feladás? nem titok. Mert az egész történet Bihar vármegyének közgyűlésében Péchy László táblabíró által nyilván elbeszéltetett. A figyelemre méltó eset így van.

1834. december 9-én a szathmármegyei zárgyűlésen többek között jelen volt említett Péchy László is. A gyűlés tárgya fontos vala, s így igen természetes, hogy olyan embernek, ki a látott és hallott dolgokról hirt viani szeret, bőv anyagot szolgáltatott a társaságokat anekdotákkal mulattatni. Péchy ur kapott a zsákmányon s mindjárt N.-Károlyból Bihar megyébe visszaérkezte után említett december hónap 11-én Almosdra ment s ott Csanády Ferencz urnak, Bihar megye akkori főbirájának házánál hirieit többek előtt kiöntötte. Maga a főbiró nem vala honn, hanem megyéje főispányjánál gróf Zichynél

Diószegen tisztelkedett. Így nehogy az ujonnan érkezett hírek nélkül maradjon, fia Csanády István tollat kapott s a Péchy urtól hallottakat úgy, a mint tudá, papirosra tevő s levélben atyjához Diószegre küldötte. Diószegen a levél, mint napi újság kézről kézre járt, míg végre gróf Zichy kezei közé is eljutott, ki eléggé fontosnak hívé azt lemásoltatni s maga útján oda küldeni, honnan kérdőpontoknak feldolgozva később vissakerült s 50 nap mulva a kir. fiscus tanúi elébe tétetett.

Hogy ez így történt, azt egy részben maga az eredeti levél, más részben az ide mellékelt tanúvallomások kétségen kívül bizonyítják.

Az eredeti levél ugyanis a 60. szám alatt bizonyítja, hogy Péchy László N.-Károlyból Almosdra ment s ott december 11-én hirieit elbeszéllette, Csanády István pedig e híreket levélben irván, a levelet atyjához Diószegre útasította.

Az 53. szám alatti bizonyítványból világos, hogy a levél Diószegre megérkezett s gróf Zichy kezei közé jutott, és hogy azt a gróf lemásoltatván, feladasképen maga helyére felküldötte.

Hogy ezen felküldés megtörtént, az tisztán kitűnik a levélnek a kérdőpontokkall egybehasonlításából is.

A szathmári megyei tanúk elébe terjesztett kérdőpontok egészen a levélből vagnak kidolgozva. Mert a 2-ik ponti kérdést ugyan még más forrásból is lehetett volna tenni, de a 3-ik s azt folytató 4-ik pont kútfeje a levélnél egyéb nem lehetett.

Azon mondás ugyanis, melyet feljebb előterjesztettünk, s melyet alperes már logikátlansága miatt sem mondhatott, szóról szóra a többször említett levélben találhatik. Ime!

4-dik kérdőpont: a kormány nem akarja azt, T. Karok és Rendek, mely csalárd álorczáat tévén ocsmány képe, kihúzta 9 millió ember zsirját, s már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ez által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s sekkor jaj nekünk, T. Karok és Rendek, mert szabad

emberekből rabszolgákká alacsonyudunk.

A levél 2-ik lapján 19 sorban a lap végéig: a kormány nem akarja ezt, T. Karok és Rendek, mely csalárd álarczát tévén ocsmány képére, kiszívta 9 millió ember zsirját, s már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ez által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítsa ki, s ekkor jaj nekünk, T. Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyudunk.

Az egészben nincs más különbség, hanem a kiszívta helyett a kérdőpontban kihúzta, — alacsonyudunk helyett pedig alacsonyodunk áll, mely hogy csak akaratlan tollhiba, bizonyítja, hogy különben minden betük egyformán következnek egymásra.

Az 5-ik kérdőpontra is nyilván a levél szolgáltatott alkalmat; mint ez a 2-ik lap utolsó és 3-ik lap négy első soraiból egy tekintettel látható.

Ezen felül pedig a levélnek gróf Zichy által történt felküldetéséről czáfolhatatlan biznyságot tesz az is, mert a D. alatti felperesi esketés szerint a Péchy László elébe Kölcsy Ferencz bihari követté választandása iránt tett kérdés épen nem vétethetett másomnan, mint e levélből. Mert ezen dologról Péchy László alperessel és Kölcsyvel minden tanú nélkül magánosan szólott, következőleg a kir. fiscus tudomására csak magának Péchy Lászlónak csatornáján juthatott, tehát nem másként, mint a Péchy szavait ajkairól leső írónak levele által tudhatta azt meg.

E felfedezés a kérdéses vád valóságára nézve nem kis fontosságú; nyilván van ugyanis, hogy a felperes kir. fiscus egész vádjá sajátképen csak hirmondáson alapúl. Ez alap pedig mily ingadozó legyen, az a következőkből kivilágosodik; ugyanis:

1. Maga a levélíró mondja, hogy ő Péchy László után írja le a történeteket, még pedig hogy Péchy László hosszasan beszélt; de neki szinte oly pontos leírásra ideje nem lévén, csak rövideden írja meg.

2. Nem szükség ismételni és magyarázni, hogy hosszú beszédeket felfogni s azokat más helyen és időben ismét elmondani, ugy t. i., hogy a beszélő által adott értelem és kifejezések változást ne szenvedjenek, csupán hallás után lehetetlen. Egyetlenegy más rendbe tett szavacska, egy másképen ejtett tonus, egy más mimikával kísért kifejezés, egy megállapodó jegynek más szó után tétele stb. ezerféle apróság, melyek egészen más értelmet húznak magok után. E jelen esetben nemcsak a harmad nap mulva beszélő Péchy Lászlónak hitele jó kérdés alá, hanem azt is kell kérdenünk: ha már az első elbeszélőről sem lehetünk bizonyosak, mi biztosít bennünket, hogy az, ki a dolgot már csak mint mástól hallottat, még pedig saját vallomása szerint nem oly pontosan, csak rövideden írja le, hitelt érdemel?

3. Hogy pedig hitelt épen nem érdemel, azt mindenki egy pillanattal általlátja, mihelyt e levelet magának Péchy Lászlónak a felperes kir. fiscus részére adott vallomásával csak felülegesen is öszve hasonlítja.

A kérdőpontokban és a levélben ugyanazon renddel és szavakkal álló periodust láttuk feljebb.

Ugyanezen szavak a D. alatt Péchy Lászlónak mint tanúnak elébe tételnek, ki is ezeket vallja; „az 5-re e tárgyban ezeket mondotta a báró, mint én visszaemlékezek: a kormány a maga képét mint egy álarcza alá rejti, melyet ha onnét lerántanának, akkor látszanék meg csak, hogy azt miért tette, nevezetesen, hogy a 9 millió nyomorult emberek zsirját kiszívhatta. S így hasonlóul az oligárcák kik legyenek? Azok azon nagy urak, kik hasonlóul a szegény adózó nép véres verejtékéből szerzett kincsekkel zseb-jöket tele tömvén, vele a külföldre utaznak, hogy ott kedvek szerint elfecsérelhessék s tékozolhassák s vissza belőle a hazának semmit egyebet a bünnél ne hozzanak. És ekkép az V-ik urbér czikkely meg nem adásával a nép elkeseredésből ellenünk fellázadván, kész lesz ugyan a kormány minket ezeknek körmei közül kiszabadítani, de jaj lenne akkor nekünk, mert semmik nem lennénk egyebek rabszolgáknál.

Itt megjegyezni valók a következők:

1. Csanády István a Péchy László szájából vagy jól írta le a levélben foglalt szavakat vagy nem.

2. Ha jól írta le, akkor Péchy Lászlónak a D. alatti tanúsága önmagában megsemmisül.

3. Ha nem jól írta le, akkor a levélből a kérdőpontokba általköltöztetett. periodus hitele magában elenyészik.

Azt nem lehet ellenvetni, hogy az értelem mindegyre megy. Mert egy az, hogy az értelem nem egy; mivel a Csanády levélben az mondatik, hogy a kormány a nép zsirjának álörcza alatti kiszívásával a népet a nemesség ellen felingerli, hogy aztán annak körmei közül ő szabadítsa ki; Péchy László pedig azt vallja, hogy a kormány azért visel álörczát, hogy a nép zsirját szívhassa, hasonlót tesznek az oligárhák! Ezután pedig a levélíróhoz hasonló szép logikával azt veti: És ekkép az V-ik urbéri cikkely meg nem adásával a nép elkeseredik s ellenünk támad sat. Ha a két mondás közt van hasonlóság, az nem egyéb, hanem hogy mindenik józan esze boszszantó következetlenséggel teljes.

Más pedig az, hogy midőn valakinek valami mondott szavakért élete s javai követeltetnek, akkor nem elég azt mondani, nem tudhatni mi szavakkal mondotta, de az értelem ilyen vagy olyan volt. Valahányszor valaki a beszélő szavait változás nélkül, még pedig betű, szó, hang, mimica, interpunctióbeli változás nélkül el nem tudja mondani, mindannyiszor saját fejéből és fejére beszél, nem azt mondja el, a mit a beszélő mondott, hanem azt, a mit ő a beszélő szavaiba belegondolt. S nem ezer példa van reá naponként, hogy ugyanazon beszélő szavainak egyik hallgató egy, másik más értelmet szokott tulajdonítani?

A felperesi tanúk magok mondják és a felperes kir. fiscus maga is ugy adja elő, hogy a kérdéses gyűlésben nagy árma volt, egyik tanú közelebb, másik távolabb ült, s így egyik jobban, másik kevésbé jól hallhatott. Ez az oka, mond a felperes kir. fiscus, hogy a tanúk a kérdéses vádbeli szavakat nem egyformán adják elő. De felperes ebből nem azt következteté, a mit természetesen

következtetnie kellene, hogy t. i. azon szavakat tehát alperesnek tulajdonítani nem lehet, s következőleg ő vád alá nem eshetik; hanem ezt: ámbár a tanúk nem egyeznek, de egyik ilyen, a másik amolyan kifejezést tulajdonít alperesnek, azolta ezen különböző kifejezéseket egy pontra húzza felperes saját tetszése szerint s belőle bünt következtet.

Azonban mielőtt e pontot bővebben fejtegetnők, szükség a vád forrásánál még egynéhány pillanatilag mulatnunk.

A Csanády István leveléből s magának Péchy Lászlónak a feljebb érintett bihar megyei közgyűlésen tett nyilatkozásából kétségbevehetetlenül világos, hogy a vád alapja Péchy Lászlónak Álmosdon tartott elbeszéléséből ered.

Már most a sokszor említett levelet a kir. fiscus által bemutatott D. alatti vallomással egybevetvén, tagadhatlan, hogy a pörben többek között két egymástól különböző mondás tulajdoníttatik vissza.

Az első rendbeli a kérdőpontokban levő.

Második rendbeli a D. alatt magának Péchy Lászlónak tollából folyt.

Az első rendbeliről a levélíró azt mondja, hogy az Péchy László szavai után iratott le, de Péchy László a D. alatt a kérdőpontban előtte fekvő mondást nem ismeri el, hanem helyébe mást állít. Eszerént az első rendbelinek valósága nagy kétség alá jó, mint feljebb bővebben kifejeztetett.

Ellenben a kir. fiscus tanúi közül, mint látni fogjuk, hat ezen első rendbelit mégis elismeri. Így tehát a második rendbeli minden esetre többség által semmivé tétetett.

Először is tehát következik, miképen Péchy Lászlónak D. alatti vallomása egyáltalában hitelesség nélkül való s vagy akarva vagy nem akarva hamis vallomás és rajta építeni semmit nem lehet.

Péchy Lászlónak tanúbizonyossága ennél fogva teljesen megsemmisítve lévén s a második rendbeli mondásról többé kérdés sem lehetvén, lássuk az első rendbelit, melyen ugyis a felperesi vád alapul.

Kérdés.

Mondotta-e báró Wesselényi azon szavakat, melyek a 4-ik kérdőpontban a Csanády István leveléből foglaltatnak?

Alperes ezt azon okból is tagadja, mivel ily logikátlan periodust magáénak nem ismerhet.

Felperes pedig igenli s tanúkkal bizonyít.

Tanúja van öszvesen C. alatt 32. — A 7. 13. 20. és 25. meghiteleztetve nem lévén, 23. pedig, mint a kérdéses gyűlésben jelen sem volt, semmi tanúbizonytságot nem adván: marad meghitelesített tanú 27, ide nem számlálván Péchy Lászlót a D. alatt, kiről már vala szó.

Ezen 27 tanú közül a 4-ik kérdőpontban foglalt periodust egyedül hat igenli. Mert csupán a 3. 9. 12. 19. 31. 32. szám alatti tanúk azok, kik állítják, hogy a kérdéses periodust alperes szájából hallották. S hogy ezt csak hat tanú állítja, annál inkább figyelmet érdemel, mivel épen ezen hat tanú az, kik alperesnek a kérdéses gyűlésen tartott beszédeiből önvallomásaik szerint legkevesebbet vagy épen semmit sem tudnak. Ugyanis

A 3-ik tanú a 2-ik kérdőpont azon kérdésére:

Miket beszélt báró Wesselényi az urbéri tárgyban, csupán ezt feleli: A 2-dikra mindazokat, melyeket báró Wesselényi Miklós ur ez alkalommal elmondott, szinte mellette ülvén, jól hallottam. Tehát jól hallotta, de el nem mondja. Hallottam mondani: a kormány nem akarja azt sat. Itt kevéssé változtatva leírja a kérdőpontbeli szavakat s ezt veti hozzá: Minthogy pedig jól tudtam, hogy a tisztelt báró a közgyűlésen számos köznemességhez intézván beszédjét, leginkább ezeket kívánta elhíttetni, hogyha az örökös tulajdonsági jus az adózóknak megadatik, abból mely nagy haszon fog háromolni a kisebb vagyonú és taxás nemesekre, ezt pedig azért cselekszi, hogy azokat a maga részére hódítván, azoknak számos voxaikkal — — — a fenntebb leirt mondásait a tisztelt bárónak szóról szóra elmondani nem tudván, csak azt, hogy hosszas beszédjének ez volt veleje s czeknél ugyan kevesebbet nem mondott.

Ime tehát egy fő tanú, ki, mint maga állítja, alperesnek szinte mellette ült, mégis

hosszas beszédéből egy szót sem tud elmondani azon önkénye szerint csinált paraphrasison kívül, melyet az előtte fekvő kérdőpont szavai után ex tempore készített. S nem rendes-é, hogy egy még jó karban lévő, a közdolgozokban folyvást résztvevő ur, ki Szathmár megyének számos évekig főjegyzője vala, következőleg abban, hogy mások beszédeit felfogja s azokból czélirányos summarizátokat csináljon, nagy gyakorlása volt, mégis alperes hosszú beszédéből (mint maga mondja), de sajátképen több rendbeli hosszú beszédeiből, (mint alább kifejtve lesz), csupán azon szavakat tudta felfogni, melyek a kérdőpontban elébe tétettek? Nem azt teszi-e ez, hogy a tanú, ha más bármi kifejezések tétettek volna elébe, akkor azokat adta volna vissza, azokat vélvén az eskettető felperes kívánságával megegyezőnek.

A 9-ik tanú a 2-ik pontra így vall: nem emlékezem (t. i. alperes beszédére), mivel a lárma nagy volt. Arra is a báró adott okot, mivel a felolvasandó irományt nem akarta hagyni felolvasni, míg ő magát ki nem beszél, kemény kifejezés nélkül a báró (oh fájdalom) nem tud beszélni, pedig—

A 3-ik és 4-ik kérdésben kitett kemény sértő szavakat a méltóságos báró sem tagadja, mert az úgy volt mondva, kivévén e szót „ocsmány“, ezt a szót, nem emlékezem, hogy hallottam volna.

Erre sem kell magyarázat, hogy azon tanú, ki alperes beszédeire a nagy lárma miatt nem emlékezik, ugyanazon lárma közt ugyanazon beszédéből a 4-ik pontban előtte fekvő szavakra s csupán ezen szavakra mégis oly jól emlékezik, hogy azt is meg tudja mondani, hogy e szó: ocsmány nem vala közöttök.

A 12-ik tanú őszintesége nagy figyelmet érdemel; ugyanis szóról szóra ezt vallja: noha huzamos ideig tartott minden beszédére méltóságos báró Wesselényi Miklós ur ő nagyságának emlékem ki nem terjed; de minekutána a kérdőpontok 4-ik száma alatt elhúzott sorok pótló útasításúl (szolgálnak), a tisztelt báró ő nagysága ezen

szavakat mondotta: — következnek a kérdőponti szavak.

Mit fog ön maga a felperes ezen tanúra mondani, ki alperes hosszú beszédeiből sem mire sem emlékezik, hanem a kérdőpontot saját vallomásaként pótló útasításul vévén, azt szolgálilag betüröl betüre általírja.

A 19-ik tanú így vall: valóban helyemről, az említett báró hogy miképen rekesztette be a beszédet s minő értelemben tette s fejezte ki magát az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokról s a kormány pártoltatásáról, megérteni ugyan nem lehetett, hogy valódi helyes előadásomat írásba tehessem; mindazonáltal arra emlékezem és az meghallható volt, a mi 4-ik kérdőpontban az aláhúzott sorokban kifejezve találatik, kivévén, hogy az „o c s m á n y“ szóra nem emlékezem.

Ime ismét egy tanú, ki nemes Szathmár megye főbirái közé tartozik, s a ki az előtünk fekvő sorokban:

1. ezen érthetetlen szavakat írja: minő értelemben tette s fejezte ki magát az urbarialis tárgyak fentebb hatóságokról s a kormány pártoltatásáról sat.

Illő volna megkérdegni az érdemes főbirót: mit ért az urbariális tárgyak fentebb hatóságokon? s azt hiszi-é, hogy alperesnek az tétetik ki bűnül, hogy a kormány pártoltatásáról beszélt. Ily dolgokat leíró tanútól nem épen vártalan, hogy —

2. Azt állítja, mikép helyéről az alperes beszédéből semmit sem lehetett érteni s hallani, csupán az előtte írva fekvő s elhúzott sorokat a 4-ik kérdőpontban.

Valóban ily állítás commentariusra nem szorult.

A 31-ik és 32-ik tanúk alperes minden beszédéből semmit sem tudnak; a 32-ik különösen egész egyenességgel megvallja, hogy ő tudatlan lévén, valami olyat fel sem foghat, s mégis mindkettő a 4-ik pontban elhúzott szavakra csendes lélekkel reáesküszik. Nem magában világos-é, hogyha ezen tanúk elébe formularét nem tesznek, magoktól sem jót, sem rosztat nem tudnak mondani?

Ime tehát a felperesi vádat betü szerint

igenlő hat tanú épen az, ki saját vallomásánál fogva legkevésbé volt felkészülve, hogy ily fontos ügyben hitelt érdemeljen. Hitelők még inkább fog csökkenni, ha a felperesi több tanúkkal egybevettettek.

A C. alatti tanúk ugyanis (az authenticálatlan 7. 13. 20. 25. és a kérdéses gyűlésen fjelen nem volt 23. tanúk ide nem számlálván) tulajdonképen négy osztályra válnak el.

Első osztályba tartoznak, kik állítják, hogy a 4-ik kérdőpontban elhúzott szavakat alperestől mondatni hallották. Ezek, mint látuk, vagynak haton.

Másodikat teszik azok, kik alperesnek a 4-ik pontban foglalt szavaktól különböző kifejezéseket tulajdonítanak, s így egyik a másikat czáfolják meg. Mert ugyanis mind-egyik tanú, mely egy új koholmányú phrasis mondatását állítja, ellene mond a többinek. Ezek a 2. 10. 21. 22. 26. 27. 29. és 30. szám alattiak, öszvesen nyolczan.

Harmadikba jönnek, kik sem a 4-ik kérdőpontban foglalt szavakra nem emlékeznek, sem azok helyébe másokat nem tesznek, mint az 1. 4. 5. 6. 16. 17. 18. 24. 28. mind-öszve kilenczen.

Negyedikbe számlálhatók, kik a 4-ik pontbeli szavakat alperestől mondottaknak lenni egyenesen tagadják. Ezek a 8. 11. 14. 15. számuak, négyen.

És így 27 tanú közt olyan, ki a 4-ik kérdőponti kifejezésekre emlékeznék, csak hat van, tehát 21 van hat ellen, még pedig olyan hat ellen, kik részint figyelmetlen voltak, részint együgyüségüket magok megvallják, de megvallás nélkül is tanúsítják azzal, hogy alperes hosszú beszédeiből semmit még csak hozzávetőleg is az előttök papiroson fekvő néhány szón kívül előadni nem tudnak.

Azon 8 tanú, kik a kérdéses szavak helyett másokat tulajdonítanak alperesnek, hasonlóul kevés hitelt érdemelnek.

Először azért, mert a feljebbi hat és a kifejezésekre nem emlékező vagy azokat tagadó 13, öszvesen 19 tanúk ellenök vannak.

Másodszer azért, mert egymás közt is különböznek.

Harmadszer azért, mert néhányan kö-

zülök oly logikátlan mondásokat adnak elő, melyek a 4-ik kérdőponti kifejezéseknél is képtelenebbek s következésképp oly ember által, ki gondolatait rendszeresen szokta előadni, nem mondathattak.

Szükség a 8 tanú vallomását futólag egyenként is keresztültekinteni.

A 2-dik tanú a 2. 3. 4-ik pontokra tett vallomásában alperesnek következő phrasist tulajdonít: „Tekintetes Karok és Rendek! A kormány, mely 9 millió ember zsirját elfacsart álорczával szívja, nem akarja, hogy a nemesek és törvény által segítsen rajtok, hanem arra várakozik, hogy jelen nyomorult állapotunkban ellenünk felingereltessen, és akkor aztán a kormánynál kényszeríttessünk oltalmat keresni, a mely saját vagyonunknak odaengedésével s nagyobb áldozatokkal, mint most segíteni lehetne, ragadjon ki bennünket a veszedelemből, s akkor jaj nekünk, Tekintetes Karok és Rendek, mert szabad embe- rek ből rabszolgák lehetünk!”

Meg kell jegyezni, hogy ez a kir. fiscus által követelt phrasistól nemcsak különbözik, sőt azzal ellenkezik is, mert annak legfőbb s legnevezetesebb részét, hogy t. i. a kormány ingerlené a parasztságot a nemesség ellen, teljességgel nem mondja.

Ezen állított phrasishoz a tanú ezt teszi: „ha nem betüröl betüre ezek valának is a báró szavai, de hogy értelmök e vala, azt teljesen elhatározva állítom.

Ezen tanú tehát maga vallja, hogy alperes szavait visszaadni nem tudja, hanem csak azoknak értelmét. Midőn pedig arról van szó, hogy valaki bűnös szavakat mondott, akkor természetesen magokat a szavakat kell bizonyítani. Mert a hallgató a más szavainak tulajdoníthat olyan értelmet is, mely a beszélőnek gondolatában sem fordult meg, s ily vallomása minden esetre csak azt teszi, mintha ezt mondaná: „én a beszélő szavait nem tudom, de azt tudom, hogy alatta én ezt vagy azt értettem.“

Midőn szavak felett akar bíró ítélni, teljességgel nem az a kérdés, hogy ez és ez a tanú vagy bármennyi tanú is azon szavakon mit értett s azokat milyeneknek tartotta, mert ez csak akkor jöhethet tekin-

tetbe, midőn azon szavak felett a tanúknak kellene ítélni, de miután nem ők, hanem a bíró ítélt, ő szavakról s mondásból csak magokból azon szavakból s mondásból ítélt, nem pedig abból, hogy azokat mások miként értették s azokról mit ítélték. Ennélfogva szavakra s mondásra nézve a bűntest, mi felett ítélni lehet, egyedül azon mondás, még pedig úgy mint mondatott, egész sajátságában s eredetiségében. Mondás pedig ily sajátságában s eredetiségében — inint már feljebb láttuk — huzamos idő mulva azok által, kik azt futólag hallották, vissza nem adathatik. És ez egyik fő oka törvényeink azon bölcs rendeletének, miszerint közgyűlésben mondottak felett csak azon gyűlés, mely azt hallotta, s az is csak a mondás alkalmakor és a beszélőnek — ki a mondottak felett felvilágosítást adhat — jelenlétében ítélt. Alkotmányunk szelleméből folyó ezen törvényes rendelet mindeddig s mind a két hazában gyakoroltatott s épségben volt biztosítva a szólás szabadsága a nélkül, hogy legkisebb káros következtése lett volna. A mult országgyűlésen nyilván kifejezték ezen elvet az ország rendei. Erdélynek 1834/5. országgyűlésén az elnök (mostani udvari cancellár) ily kijelentést tett: „Ezen kinyilatkoztatás által a megsértett tagok felvilágosíttatván a felől, hogy Szentpály István kir. hivatalos atyánkfia beszédében foglalt kitételeit megfontolás nélkül mondotta, mivel maga is egész beszédét visszavonta, megsemmisítette, a Rendek is ezen gyarlóságból eredett hibáért Szentpály István atyánkfiának megengedvén, ezen egész dolog annyira elenyésztetettnek vétetett, hogy Szentpály István kir. hivatalos atyánkfia ellen semmi további kereset fel nem hagyatott, nem lehetvén a tanácskozások folytában nyilatkoztatott vélemény értelméért annak a szóló által történő visszahuzása és megsemmisítése után már az iránti keresetnek helye, és csak a rend bontásáért tüsténtes kereset maradván fent, melyet mivel kir. hivatalos Szentpály István atyánkfiának a Rendek ez uttal elengedtek, mostani beszéde tartalmáért további keresetnek azért is helye nem marad, mivel akármely törvényes testület kebelében mondott beszédekért a gyűlésen

kivül és annak elbomlása után további kereset csak azon esetben indíthatatik, ha a szóló széktörés útján megpereltetett és a hozott ítélet által ellene a további más per-folyamat útján kezdendő kereset nyilván felhagyatott volna.“

Bajosan szándékozik a kir. fiscus valami erősséget vonni ezen idézett 2. tanú azon kijelentéséből, miszerint ő nem állítja ugyan, hogy az alperes épen a követelt phrasist mondotta volna, de állítja, miszerint mondásának épen az lett volna értelme. Mert hiszen a kir. fiscus mind ezen, mind más alperesi tanúkra nézve azt állítja, miszerint fontosság nélküli az, hogy a tanúk alperes beszédjéről mit tartottak s mit ítétek, s pedig ezt, az alperes beszédei egészének irányát, értelmét s célzását érdeklőleg mondja, holott ezekre nézve a tanúnak épen az értelemről kell szólni, mivel valamint egyes mondásnál csak azon eredeti mondás lehet a büntest, úgy egész beszédekre nézve a büntest abban áll, hogy azoknak a hallgatókra nézve minő értelmök s hatások volt.

De ily egész beszédeket elmondani képes nem lehetvén, mint azoknak felfogott értelmét; *) de erről igen is szólhat, s ily állítása fontos, mert ennek felfogását józan eszű s csak középszerű fogalmi tehetséggel bíró emberről is fel lehet tenni, sőt annak felfogását, hogy egy beszéd lázító volt-é vagy nem, fel is kell tenni, mert oly beszéd, melynek lázító voltát az emberek nem tudják felfogni, bizonyosan nem is lázító. Azonban e tanúra nézve itt azt jegyezzük főként meg, hogy saját vallomásaként alperes szavait előadni nem tudja.

A 10-ik tanú az előbbenihez hasonlólag megvallja, hogy ő az alperes szavaira nem eléggé emlékezik, nem állítja, hogy alperes azon szavakat mondotta volna, melyeket a tanú előad, csak azt állítja, hogy az ő felfogása s alperes szavaiból vett értelme e volt: A kormány álorczát visel képen s arra várakozik, hogy a kezében levő 9 millió ember által veszélyben

forogható oligarchiát azok körmei közül ő szabadítsa ki.

Ezen tanú is csak saját magától kivont értelmet ad elő valósággal elmondott szavak helyett. S mily értelem ez! vagy inkább van-é a tanú által előadottakban legkisebb értelem is? Lehet-é képzelni az ország dolgai-ban csak felületesen is jártas emberről, hogy megyei közgyűlésen, megyei nemesség gyűlésében úgy akarjon hatni, hogy azon veszedelmeket hozza emlékezetbe, melyek az oligarchákat környékezhettek? Az örökös megváltásról lévén szó, mi összeköttetéssel jöhetett a beszélő azon gondolatra, hogy az örökös megváltást nem engedni akaró megyei nemességet az oligarchákat fenyegető veszedelemmel vegye rá az ellenkezőre, vagy ha csakugyan azt mondhatta volna alperes, mi rosz, mi rágalmazás fekszik abban, hogy a kormány a veszedelemben forogható oligarchákat meg akarja szabadítani? Alperes ezen neki tulajdonított, de idegen agyból költ többféle kifejezésekbe teljességgel bele nem tudja magát tenni. Ugy látszik, mintha a tanúk álomban hallott szavakat iparkodnának valahogyan összekötni.

A 21-ik tanú előbb megjegyzi, hogy a lárma miatt jól nem hallott, azután azt vallja: Egyébiránt hosszas beszédében tán ilyformán: „hogy a kormány egy hatalmas vetoval ezt megakadályoztathatná, hogy 9 millió embernek elfacsart, undok álorcza alatt zsirját kihuzván, arra várakozik, hogy ezeknek körmei közül ő szabadítson ki, de akkor jaj nekünk, t. karok és rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.“

Ime tehát ismét egy varians lectio, mely, ha lehet, még silányabb logicával készült ki, mint a 4-dik ponti kérdő formula s azon felül talánnal van mondva; miután már a tanu elbeszéli, hogy a lármban annyira nem hallott, hogy hit alatt hitelesen alperes beszédét le sem irhatja. Ily logícátlan s talánnal mondott vallomás mit érjen? nem magyarázni való!

A 22-ik tanu ide tartozó vallomása ez: A kormányt előhozva említette, hogy az egy hatalmas vetoval könnyen megakadályoztathatná az V-ik cikkely félrevetését, de azt nem akarja, s hogy kegyesnek látszassék,

*) Ez és a következő mondat az eredetiben is ily zavart és nehezen érthető. Közlő.

álorczával fedvén a maga undokságát, reánk hártja az 5-ik cikkely meg nem adását, hogy így a 9 milliót ellenünk ingerelvén, azoknak körmei közül ő mentse meg bennünket, s akkor jaj nekünk, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk. Ezek után pedig azt jegyzé meg: „az igen népes gyűlésben többfelé lévén figyelmem fordítva, az elmondott erősebb szavakra ugyan tisztán emlékezem, de azoknak éppen oly renddel történt előadásokat, a mint általam leiratott, nem állíthatom, mivel azokat akkor is szorgalommal kerülvén felfogni, most 50 napok után előttem már homályban tűnnek elő.”

E tanú nemcsak a 4-ik kérdőpontban elhuzott szavaktól különböző kifejezéseket ad elő, hanem megvallja, hogy alperes szavainak rendére nem emlékezik, mert azokat a gyűlés alatt is nehéz volt felfogni, most 50 nap múlva pedig azt is feledte, mit akkor felfogott. A nyilatkozás igen természetes, de megjegyezni való, hogy ugyanazon szavak más rendben előadva, mennyire más értelmet fejthetnek ki! Azért igazságos-e össze vissza bármely rendben adott szavakért váddal terhelni? Egyébiránt e tanú emlékezetének 50 napok után homályos voltát maga kijelentvén, magában következik, valómása mennyit ér.

A 26-ik tanú kinyilatkoztatván, hogy a gyűlés alatti lármában alperes beszédét nem érthette, a 4-ik kérdőpontra így felel: „Csak annyit mondhatok emlékezetemre beszéltnek lenni, hogy a kormány annyi időtől fogva 9 millió zsirját szívja. -- Melyhez azt veti, hogy többet sem nem állíthat, sem nem tagadhat.”

E tanú még azt is mondja, hogy a gyűlés alatt félelemben volt, s így lárma és félelem s kétség kívül 50 nap múlva feledség őt nyilván alkalmatlanná tévők minden tanuskodásra. Mit is mondjunk oly tanúról, ki oly fontos tárgy feletti hosszú beszédekből csupán 9 szóra emlékezik? Mi biztosít, hogy e 9 szavat is hiven adta elő?

A 27-ik tanú sajátképen a 4-ik ponti formulát mondja el, hanem mivel azt még meg is toldja s némelyekben magyarázatja, ezen

osztályban hozták elő. E tanú vallomásából szembeszökőleg kettő tetszik ki:

1-ször. Hogy alperes ellen a lehetőségig gyűlöletesen beszélt.

2-or. Hogy Uray alispánnak azon tétét, miszerint alperes beszédét rosszalotta, kiemelve adja elő.

E jelenetet maga ezen tanú magyarázta meg, midőn mások előtt elmondotta, hogy ő ezen tettére Uray alispántól s Hollósy kir. fiscalistól biratott, s hogy ő ezen tettét jóvá tenni óhajtaná, mint az ide 47. 48. szám alá rekesztett két rendbeli bizonyítvány kétségen kívül teszi.

A 29-ik tanú az előbbieket hasonlóságára elbeszélvén, hogy a lárma nagy volt, s ő annál fogva előre meguntatkozván, nem is figyelmeztet, utána teszi, hogy csak akkor kezdett figyelmeztetni, mikor alperes a kormányt említé; s következőket tulajdonítja alperesnek: Jól hallottam, midőn a báró a kormányt álorczába burkolva lenni emlegette, mint a mely magát az adózó nép pártfogójának színleli s mindég úgy tűnik fel, mint az adózóknak a nemesség ellen való védelmezője, a hol ellenben épen a kormány nyomorgatja a szegény adózó népet; hogy hiedelmében (melyből azt következtetni nem is igen lehet), hogy a nemesség ellen kikelvén, a kormány szabadítsa azt meg, akkor a nemesi renddel is szabad kénye szerint bánhasson. E pontot azonban így fejezi be: hogy azonban báró ur jelen állításait épen az ezen 4-ik pontban aláhuzott szavakkal s renddel terjesztette volna elő? arra világosan nem emlékezem.

Ebből világos, hogy tehát ezen tanú is nem alperes saját szavait adja elő, hanem csak azon értelmet, melyet ő maga annak adott vagy akkor, midőn alperes beszélt, vagy talán akkor, midőn a 4-ik ponti formula elébe tétetett. Ezen gyanút igazolja azon őszinte vallástétel, hogy az egész hoszszú beszédekre nem figyelmeztet, s csak akkor kezdett figyelmeztetni, midőn a kormányról tétetett említés. Igen természetesen azért, hogy az 50 nap múlva eljövendő királyi fiscus számára kedvező tanúságot tehessen.

A 30-ik tanú gencsi tanulatlan ember, nyilván mondja, hogy távol állott és semmit

sem hallott. Azonban hogy jó tanú lehessen, a 4-ik pontra mégis hallott valamit, szerencsétlenségére valami olyat, mit a felperes kir. fiscusnak használni is kár vala. A szavak ugyanis, miket a tanú alperes ajkaira tűz, ezek, hogy az uralkodó álorzát visel csak azt akarja, hogy annak a 9 millió embernek zsirját tölcseren áltöltthesse az adózó jobbágyokra, hogy annál jobban fejhesse.

Megjegyezni való:

1.) Hogy magok a k. fiscus tanúi közül ezen 30-dikon kívül egy sem állítja, hogy alperes az uralkodóról szólott volna, sőt többen állítják, hogy ezen melléknevet, uralkodó, még a kormány mellett sem említette.

2.) Ezen kitétel, hogy a 9 millió ember zsirja tölcseren töltetik az adózó jobbágyokra, minden további magyarázat nélkül a tanúnak nemcsak tudatlanságát, de értelmetlenségét is egy pillanattal kivilágosítja. Ily ember lehessen-e tanú ily tárgyban, mely mint nyilván van, az ő észbeli tehetségét s ismereteinek szűk korlátját minden oldalról túl mulja? Oly valamit alperes ellen bizonyoságul előállítani sem a vád fontosságával, sem a bírói magos tekintettel, mely elébe a vád vitetett, meg nem egyeztethető.

Már most miután a többször említett formulát igenlő 6 tanúk a feljebb előadott tekinteteknél fogva hitelre nem méltók, bizonyosan e közelebbi 8 tanúra nézve sem lesz kevesebb ok, hogy hitelek megcsönkítessék.

Nem fog kétséget szenvedni, hogy alperes a sokszor említett közgyűlésen több ízben és hosszasan beszélt. A C. alatti 2-ik tanú, ki a fennforgó gyűlés elnöke volt, azt vallja, mikép alperes öt rendbeli és óráig tartó beszédeket mondott. E kitétel ugyan egy kevéssé nagyított, annyi mindazonáltal az alperesi tanúk nyilatkozásaikból is bizonyos, hogy alperes három beszédet tartott, s e beszédek hosszas voltát a tárgy és körülmények fontos volta természetesen hozta magával. Oly fontos tárgyról, mint az örökös megváltás, oly fontos körülmények közt, melyekben a megyei pótló utasítás megváltoztatása, oly nagy ellenszegülés mel-

lett vétetett célba, kétségkívül sokat és sokfélét kellett alperesnek előmondani, sok okokat felhozni, sok oldalt felvilágosítani, többféle érdekekhez szólni. Mi mégis az oka, hogy három hosszú beszédeiből egyedül ezen kevés szavakból álló periodus állítatik elő? Mi az oka, hogy valamint az előbbi 6 tanú csak az előállított periodusra emlékezik, úgy a most előszámlált 8 egyedül az előbbi hat által igenelt s a 4-ik kérdőpontban aláhuzott szavakhoz kisebb nagyobb mértékben hasonló vagy legalább hasonlítani akaró kitételeket hoz elő? Azon három hosszú beszédben tehát nem volt semmi más emlékezetes? Minden figyelmet érdemlő csupán ezen kevés szavakban vala-e központosítva? S ha így: mi oka mégis, hogy ezen figyelemre egyedül méltó szavakat nem tudják előadni?

Hogy e kérdésre megfelelhessünk, sok fejtörést nem kíván.

Az egész titok ez:

Magának a felperes kir. fiscusnak tanúi egyről egyig mondják, hogy a kérdéses közgyűlésben nagy zaj, nagy lárma volt. Miért volt a zaj és lárma? azt igen célirányosan elhallgatják. Mert természetes, hogy az ember oly dolgot, mely saját magára vet árnyékot, nem örömet szokott elbeszélni. Azonban az igazság kívánja, hogy a történet felvilágosíttassék. Azon nevezetes közgyűlés rövid, de igazságos historiája tehát így legyen.

Szathmár megye mult országgyűlési követi eredeti utasítások s teljes meggyőződések következtében — mint közönségesen tudva van — kezdettől fogva az örökös megváltás mellett szavaztak. Midőn a felküldött urbéri czikkekre jött kir. válasz ezen örökös megváltást meg nem erősítette, hanem későbbi tanácskozás alá veendővé jelezte ki, ekkor az ország által javallott ezen törvényczikk a Karok és Rendek előtt vala újra szönyegre jöendő. De mielőtt ez megtörténnék, oly törvényhatóságokban, melyeknek azon czikk mellett szóltak utasításaik, közgyűlések tartattak. Azoknak főispánjaik s főispáni helyetteseik megjelentek a közgyűléseken s igyekeztek a Rendeket ama czikkely elleni utasításokra birni. Így Szathmárban is a főispán elnöksége alatt 1834-dik

évi novemberben tartaték egy nem számos közgyűlés, melyen az említett igyekezet sikerült, s az eredeti s folyvást pártolt utasítást megváltoztatván, az örökös megváltás elleni pótló utasítás küldetett a követekhez, hogy azok az eddigi szavazataikkal ellenkező értelemben szóljanak a tárgy felől. A követek feltették magokban világosító előterjesztéssel megkérni a megyei Rendeket, hogy szavazatokat, mely két év folytában a megváltás mellett oly elhatározólag állandó volt, tovább is változtatlanul maradni engedjék, ellenkező esetben pedig követi helyeiről lemondani.

Az előterjesztés és az egyik követ a deczemberi közgyűlésre megérkeztek, s ugyanakkorra megérkezett alperes is, mint táblabíró, ki a szathmári gyűlésben már évek óta, mikor csak tehette, megjelent. Ezt látván a novemberi végzés alkotói, mozgásba jöttek, a n.-károlyi és gencsi szegényebb sorsu nemességet öszvegyűjtötték s előre elkészítve, hogy alperest, kiről az eredeti utasítás pártolását tették fel, szóhoz jutni se engedjék. A gyűléstermet velök teletömték s az ifjúságot, mely különben alperes és a követ eránt szeretettel viseltetett, minden kedvező nyilatkozásoktól eleve eltiltották. Így előre már ugy rendeltek el mindent, hogy azok, kik alperessel s a követekkel egy értelemben voltak, vagy kevesebb számmal legyenek vagy megfélemedve nyilatkozni ne bátorodjanak.

Mi következménye lön e rendelkezésnek, azt a gyűlés menetelének summás előadása teljes valóságban fogja helyheztenni, mely így következik.

Elnök a gyűlést megnyitja, még pedig azon a „Csillag“ című fogadóban, hol a legszegényebb sorsu nemesség a megelőzőtt egész éjjel borral tartatott s a gyűlési lár-mára előre készítettett azon hitegetés mellett, mintha alperes a nemesség ellen igyekeznék valamit kivívni.

Felolvastatók egy követi utasítás, mely még nem az örökös megváltásról szólt.

Alperes azt várta, hogy ezután nyomban az örökös megváltásról szóló követi tudósítás fog olvastatni; azon tudósítás t. i. melyben a követek kérik a megyét, hogy a

megelőző novemberben az örökös megváltás ellen hozott végzését változtassa meg.

Uray alispán ezen tudósítás felolvastatását meg nem várván, praepostere felszólítja a Rendeket, hogy novemberi végzések mellett maradjanak meg.

Alperes feláll, kérni akarván, hogy mielőtt e tárgyban végzés hozatnék, az érdekelt követi tudósítás előbb olvastassék fel. De a mint ajkait megnyitja, a sokaság egy része nagyot kiált s szóra jönni nem engedí. Ekkor két kiáltás hangzik a teremben. Egyik rész kiabálja: „nem halljuk,“ másik pedig „halljuk a bárót.“ Alperes folyvást kíván szabadságot szólhatni, részint nem akarván a szólhatási jus személyében elnyomását, mint veszélyes dolgot eltúrni, részint pedig azon okból, mert látta, miként Uray alispány csak azért szólott, hogy a Rendeket praeoccupálja s azolta szükségessé vált, hogy ugyanazon tárgy iránt a Rendek az ellenkező véleményt is hallhassák. A hallani nem akarók csupán azért, mivel alperes szólhatási jusától elállani nem akart, fiscalis actiót kiáltának ellene, Szeredahelyi akkori tisztí főügyész az actiót felteszi. De annak nem lesz semmi következése; ámbár alperes annak felvételét maga sürgeti.

Órák mulva a zajban kifáradt sokaság csendesedni kezd. Alperesnek sikerül kevés szóval kifejezni azon kívánságát, hogy teendő határozat előtt az utóbbi követi tudósítás felolvastassék. Ez felolvastatik, az alperes és a jelen volt egyik követ hosszú beszédekkel pártolják. Alperesnek beszédeit az ellent nyilatkozott fél minduntalan beleszólalásokkal akadályoztatja, a sokaság másik fele „éljen-nel“ kíséri s ez így tart órákon keresztül, míg az elnök a végzést a „nem halljuk“ kiabálóinak értelmében kinyilatkoztatja.

Hogy ezek mind így történtek, azt már a felperesi tanúk vallomásaiból is lehet sejdíteni. De még világosabban látható az alperesi 27. 28. és 43-dik szám alatti tanúvallomásokból.

Ezen tanúvallomások közül a 27. sz. a. 38. tanú, a 28. sz. a. 9-ik tanú az elsőtől fogva az utolsóig vallják mindazokat, a mik a gyűlés meneteléről feljebb elmondattak. A 43-dik sz. a. az 1. 2. 3. 4. 5. 6. tanúk

nyilván bizonyítják, miképen alperes ellen már a gyűlés előtt előre készültek tétettek. Alperes elleneinek ezen előkészületét tanúsítják a 27-dik szám alatti vallatásban foglalt 2. 8. 17. 21. 24. 30. 32. 33. és a 28. sz. a. található 1. 8. és 9. tanúk is.

Az alperes elleni ellenséges készülétek olyaktól eredtek, kiktől azon megyében még most is annyian s annyira tartanak s függenek, miszerint azon előkészületek körülményeit, habár mindenki is tudja s beszél, de személyeket nevezve, vallomásban tenni nem sokan akadnak. Ez azért is természetes, mivel azok, kik ezen alperes elleni készüléket s ingerlést nemcsak hallomásból, hanem annak történetesen jelenlétök következtében tudják, épen azok közé tartoznak, kikre ama vármegyei hatalmasoknak legfékezőbb hatása van.

Látni való tehát, hogy alperesnek a kérdéses gyűlésben nagy számu előre felkészült s ellene nem okokkal, de elnyomással vívni szándékozó s meglehetősen mennyiségű rossz akaratot kifejtő ellenekkel volt dolga. Kik így valának felindulva, igen természetes, ha arról, miképpen lehessen okokat okokkal meggyőzni? nem is gondolkodtak. Ezért, miután alperes csakugyan szóhoz jöhetett, elleneinek nem arra volt figyelmök függesztve, hogy okait eszökben tartsák, hanem hogy tőle a sokaság lármái hatalmával minél előbb megszabaduljanak. Ez az oka, hogy a kir. fiscus tanúi lármában, zajban s mindenben keresnek okot, hogy megmagyarázassák, miért nem tudják alperes beszédeit habár summázva is előadni? Ha a mellett maradtak volna, mentve lennének. De így mi lett volna a bihari főispán által beküldött levélből? Mi lett volna azon perből, melyet a hirhordó levél tartalmánál fogva alperes ellen kívántak indítani? Kellett tehát lenni tanúknak, kik ha semmit sem tudnak, de legalább a levélben foglalt nevetséges periodusra emlékezzenek. Ilyen tanú akadt is hat, kikről szólottunk. De akadt ismét nyolcz, kik az elejébe irt formulát szó szerént elfogadni áttállak vala, s nehogy szolgainak látszó tanúbizonyosságot tegyenek, saját emlékezetekből akartak valamit előállítani. S mit tevének? Egyről egyig az előttök fekvő formulából vagy egy

kis rövid paraphrasist csináltak vagy egyes kifejezéseket kölcsönöztek. De minden esetre ezek is, mint az 1-ső osztálybeli 6, semmi egyebet alperes hosszú három beszédéből nem tudnak, csak a feladásra használt levélbeli sorokat, melyek a 4-ik kérdőpontban leírva s gondosan aláhuzva, eléjükbe tétettek. Mert csak azokat magyaráztatják, változtatják.

Nyilván van, hogy a mint a 12-ik felperesi tanú a C. alatt őszintén megvallja, valamint ezen 12-ik tanú, ugy a többi sem emlékezett semmire, hanem hogy tanúskodhassanak, a többször említett aláhuzott sorokat utasítás gyanánt használták. És ez másképen nem is lehetett, kivált ily emberknél, kiknek alperes beszédeire különben is nem nagy gondjok volt, s kik azt, hogy e beszédek még valaha vizsgálat s pör tárgyai lehetnek, nem is sejdíthették. A beszéd elhangzott, kívánságokat győzedelmesen kivívták, kevés napok mulva új országgyűlési követeket választottak, mely választásra a határnapot még a kérdéses közgyűlésen tűzték ki, s mindezekkel gondolataik másfelé vonódtak annyira, hogy midőn a kir. fiscus embere 50 egész nap mulva véletlenül megjelent s alperes szavai után vizsgálódott, bizony vagy nem tudom-mal kellett felelniek vagy az elejökbe adott sorokhoz ragaszkodniok. Innen van, hogy a kir. fiscus tanúinak legnagyobb száma csakugyan nem tudom-mal felelt, a kevesebb szám pedig az elejökbe irt formulával vesződvén, önmagát hitelétől megfosztotta.

Mindezekből tehát három az, a mi kiviláglik:

1. Hogy a felperesi tanúk alperes beszédéből semmit sem tudnak.

2. Nem tudnak pedig, mert magok a tanúk azzal valának elfoglalva, hogy alperes ellen elnyomó s beszéde megértését gátoló lármát indítsanak, s következőleg épen ezek hallhatták s érthették legkevésbé, kik azon igyekeztek, hogy mások se hallhassák s ne érthessék.

3. Ezen láрма-indítók azok, kikből a felperesi tanúk egy része áll, nevezetesen azon része, mely alperest mindamellet is,

hogy saját vallomásaként nem hallotta és nem értette, terhelni kívánja.

Hogy ez így van, világos:

a) Az alperesi 27. sz. a. vizsgálat feljebb is említett 8. 17. 21. 30. 32. 33. a 28. sz. a. esketés 1. 8. 9. tanú vallásiból és a 40. sz. a. vizsgálat mind hat tanúból.

b) Különösen, hogy a felperesi C. alatt álló 9. tanú, Kovács László a gyűlés tartása előtt is a nemesség ingerlésével foglalatosa vala, azt a 27. sz. alatti 24-dik tanú nyilvánítja.

c) Hogy felperesi C. alatt álló 19-dik tanú Szuhányi Ferencz főbíró a királyi nemességet magához szokatlanul felhívatta, azt a 43-dik szám alatti 4-dik tanú világosan bizonyítja.

Ezen körülállás már magában is, annyival inkább a feljebb minden tanúvallomásra egyenként megjegyzettekkel párosítva tökéletesen elégséges, hogy a felperesi vádat támogató minden tanúk hitelét lerontsa. Azonban vagynak más hasonló fontos adatok is, mik a többször említett terhelő tanúknak, t. i. a vádba tett szavakat igenlő 6 és azon szavak helyett más kifejezéseket valló 8 tanúnak vallomását megsemmisíti.

Ennek könnyebb felvételére itt következik azon 6 és 8, összesen 14 tanú lajstroma a hozzá tartozó jegyzetekkel.

Felperesi C. 3-ik tanú Kovács Sándor azon felül, hogy a feljebb tett megjegyzés szerint alperes beszédeiből semmit előadni nem tud, a 46-ik sz. a. meghitelesített vizsgálat szerint Szathmár megyének 1837. sept. tartott közgyűlésén azt, hogy vétket követett el, midőn alperes ellen vallott, nyilván és sok százak hallattára ünnepélyesen megvallotta s ezzel a kir. fiscus részére tett tanúbizonyosságát egyenesen megsemmisítette. Mint ezt említett 46. sz. alatti meghitelesített 5-ik tanú egyről egyig bizonyítja.

Ezen tanúk czáfolatára a k. fiscus a pör 112. lapján azt mondja, hogy ezek mendemondán épültek. Már mit a tanú maga hallott és sok század magával hallott, s mi a tanú s sok százak jelenlétében s közgyűlésben történt, miként lehet mendemondának nevezni, azt csak a k. fiscus tudhatja.

9-ik tanú Kovács László azon kívül, hogy az alperes által mondott beszéd nem tudását önmaga megvallja, az alperesi 27. sz. alatt álló 24-dik tanúvallomás nyilvános szavai szerint a gyűlés tartása alatt is a nemességnek alperes ellen ingerlésében foglalatosa volt, mint előbb is mondva van. E kettős körülmény a különben is ellenmondással teljes tanúbizonyosságot felesleg is megerősít.

12-ik tanú Szentlélek Mihály ellen nem kell más jegyzés annál, mi feljebb is érdekeltetett, hogy t. i. ő maga megvallja, mikép az alperes által mondottakból semmit sem tud, hanem mivel a vele közlött kérdőpontok pótló utasításul szolgálnak, tehát a kérdőpontban fekvő kifejezéseket igenli. Ily tanú ily vallástétellel magát eléggé megrontja.

19. tanú Szuhányi Ferenczről már elmondott, hogy vallomása magában is ellenmondó és értelmetlen, és hogy a 43. szám alatti 4-dik tanú szerint ő vala az, ki a nemességet alperes ellen öszvegyűjtötte. Magában is erőtlen vallomását e körülmény még inkább megsemmisíti.

31. és 32. tanú mindkettő gencsi lakos. Az ezen helységbeli közbirtokosok, fájdalom! nagyjára erkölcsileg annyira el vannak aljasodva, hogy hitőkkel valóban kereskedést üznek. Közpéldabeszéd Szathmárban, miszerint a gencsi ember hitből él. Az említett 32-dik tanú a maga tudatlan voltát s azt, hogy ő alperes beszédét fel nem foghatta, maga megvallja. Egyéberánt a 44. sz. alatti 1 és 2-dik s 45. sz. a. 1 és 3-dik, összesen 4. tanú vallomásából világos, hogy a k. fiscus embere Hollósy fiscalis és Csomay Pál urak a gencsi tanúkat ígéretekkel szédítették, hogy a 31-dik tanú Odor Benjámín s több gencsiek a gyűlést még jókor oda hagyták s kinyilatkoztatták, mikép a kérdéses beszédből semmit sem értettek; hogy 32-dik tanú Csomay András többek előtt nyilván kimondá, hogy ő alperes beszédéből semmit sem értett s azért vallott ellene, mert parancsolták. Ezen két tanúnak már vallomása is, mint feljebb megjegyzetett, olyan, mely magát lerontja. A most idézett

esketésekben felfedezett körülmények pedig mindkettőnek rosszlelkűségét teljes világosságba állítják.

Ezen hat tanú tehát hitelre nem méltó.

A feljebb említett 8 tanúra nézve is fontos körülmények fejlettek ki

2-dik tanú Kende alispán ugyanis igazságszeretetétől ösztönözötve, az ide rekesztett bizonyítványt adta ki, mely a fiscus részére tett vallomásának meghitelesítésekor adott nyilatkozásával is teljesen megegyez. Ezen bizonyítványban nyilván állítatik: (a 49. sz.)

a.) hogy alperes a királyi felségről mint mindig, úgy a kérdéses gyűlésben is hódoló tisztelettel szólott.

b.) hogy minden beszéde egyedül a közbéke fenntartására volt, távol minden lázító vagy más vétkes czéltől, irányozva.

Ha már ezen második tanú alperesnek mind a kérdéses gyűlésben, mind minden szathmári megyei gyűlésekben mondott beszédeiről oly kedvezőleg nyilatkozik: természetesen következik, hogy e tanú nemcsak ezen bizonyítványnál, de a hitelesítéskor tett nyilatkozásánál fogva is nem alperes ellen többé, hanem csak mellette tehet bizonyítást.

Igaz, hogy ezen tanú említett bizonyítványának meghitelesítése a sept. 27-ik 1838 ítélet által nem rendeltetik.

De mivel törvény s törvényes szokás szerint ugyanazon tanú különböző kérdőpontokra több ízben is tehet vallomást, azért a hitelesítéstől elmozdítottatás más értelmű s oku nem lehet, hanem vagy hogy a két vallomás közt ellenkezés létezik s ez által a tanú, mint vagy az egyik vagy a másik vallomáskor hamis hitet tevő, be nem vehetőnek nyilatkoztatik ki, vagy pedig, hogy utóbbi vallomása előbbi s már meghitelesített vallomásával annyira megegyezőnek találhatik, miszerint az újabb hitelesítés szükségtelené válik. E jelen tanúra a két eset közül az első legkisebbnyire sem alkalmazható, nem alkalmazható azért, mivel a két vallomás közt távolról sincs ellenkezés, sőt ugyanazon szellemű s értelmű. Ugyanis a fiscus

részére tett collateralis vallomásában az alperesnek beszédeiről elsőben általánosan szól s azért mondja, hogy alperesnek óráig tartott beszédei többnyire a szabadelműek által annyiszor ismételt közönséges helyekből állottak. Másodszor szól a fiscus által követelt mondásról s itt egy amattól különbözőleg szerkezett, de értelmére nézve is különböző phrasist említ. Vallomásának hátra lévő része Uray alispánnak ezen felhozott mondásra tett észrevételét s az alperesnek arra történt feleletét érdeklí. Ezen vallomását a hitelesítéskor is megerősítette azon pótlással, hogy az alperes az Uray alispán emlékeztetésére nyilván s az egész közgyűlés hallattára élő szóval kimagyarázta magát, hogy ő a király és fejedelem szentes személyét tiszteletben tartja, ő az ellen semmit sem szól, ő a kormányon a kormányzó dicasteriumokat és a király személye melletti királyi tanácsosokat érté. Mindez ellen az alperes részére adott bizonyítványában legkisebbet sem állít; mert az alperes beszédeiről általánosan szólván, ebben is azt mondja, miszerint azok egyedül az 5-ik t. cz. pártolását foglalták magokban. Részletesen pedig említést sem tesz az alperes egyes mondásairól; következőleg azzal nem ellenkezik, mit azokról előbbeni vallomásában mondott. Ezen bizonyítványban a tanú bővebben az alperesnek czélatáról szól, melyet az mind azon gyűlésen, mind azt megelőzőleg más megyei gyűléseken is nyilvánított s bizonyított. Ezen tárgyról a tanú a fiscus részére tett collateralis vallomásában semmi említést sem tett, azon vallomása hitelesítésekor pedig ugyanazon szellem s értelemben nyilatkozott, hogy t. i. alperes senkit sem lázított s beszédének semmi lázító czélzata nem volt. E szerint ezen tanúnak a fiscus s az alperes részére adott vallomásaiban legkisebb ellenkezés sincs. Erre nézve azt, hogy ezen tanúnak meghitelesítése nem rendeltetett, teljességgel nem lehet ily ellenkezés felfedezése következésének tartani. De mikint is lehetne feltenni, hogy a tisztelt bíróság egy megye első alispánját annak kihallgatása s maga védhetése, sőt minden ok nélkül az ország színe előtt hamis hitet tevővé kívánta volna bélyegezni. Már pedig ha

a hitelesítéstől elmozdítás a két vallomás közti ellenkezés okából történt volna, az (mint feljebb mondatott) nem tenne kevesebbet, minthogy azon tanú olyannak ismeretik el, ki hamis hitet tett, mert két ellenkező vallomás közül az egyikre tett hit bizonyosan hamis hit, s ily tanúnak sem egyik, sem másik vallomása be nem vehető. Ily állítást s kárhoztatást azonban a többször említett tanú legkisebbé is nem érdemelvén, reá nézve a meghitelesítés nem rendelése egyebet nem tehet, mint azt, hogy az utóbbi vallomása az előbbivel s annak megtörtént hitelesítésével annyira megegyez, miszerint annak újabb hitelesítése szükségfeletti. Ily szempontból tekintvén, mind ezen, mind a 28. szám alatt még nem hitelesített 2. 5. és 9-ik tanút, kikre az előbb említett körülmények hasonlóúl illenek, alperes azoknak vallomásait illő tekintetbe venni kérvén, azokra alább is hivatkozni fog.

10-ik tanú Domahidy Gedeon vallomásában, melyben az olygarchákról foglaltatik valami értelemmel nem bíró mondás, ha saját logicátlansága miatt erőtlen nem volna is, semmi sincs, mit alperes ellen terhelőleg felhozni lehetne. Egyébiránt ezen tanú éppen nem állítja, hogy az általa leirt kifejezést alperes úgy, mint ő leírta, mondotta volna. Ellenben a fiscus által követelt phrasisnak lényeges részét, t. i. hogy a kormány 9 millió ember zsirját huzza, s hogy azokat ellenünk ingerli, tagadja. És ezen tanú semmi esetben sem szándékozott alperes ellen terhelőleg fellépni, annyira, hogy később a 28. sz. alatt esketésben foglalt és sorban 9-ik vallomásában az utolsó pontra nyilván kimondja: miképen alperes a reá fogott szavakat valósággal nem is mondotta. S ezen vallomása a fiscus részére tett vallomásával sem ellenkezik; ha pedig csakugyan ellenkeznék is, a fiscus részére tett vallomásokat azon esetben ez újabb által egészen megsemmisítette.

21-ik tanú Fogarasy László nyilván vallja, hogy ő nem tudja alperes mit mondott, s a mely néhány szavát a kérdőpontra felelőleg felhozza is, ily hozzátétellel hozza fel: talán ilyen formán. A mely tanú talánnal állít, az nem állít semmit,

és alperes nem képzel oly bírót, ki előtt ily tanúvallomás erővel birhatna.

22-ik tanú Gabányi Sándor, mint maga helyén megjegyeztetett, megvallja:

a.) hogy alperes által mondott szavak rendére teljességgel nem emlékezik.

b.) hogy a vizsgálat 50 nappal tétetvén a történet után, ő már tisztán semmire nem emlékezik.

Ezen nyilatkozás még a 21-ik tanú talánjával is inkább megerőtleníti a vallomást. A rend megváltoztatása minden értelmet megváltoztathat. A mely tanú tehát a kérdéses mondás szavainak rendét nem tudja s emlékezete homályát önként megvallja: oly tanú vallomását s kivált ily fontos ügyben bizonyosan semmi bíró elfogadni nem képes.

26-ik tanú Csabay Antal megvallja, hogy ő félt és semmire sem emlékezik, csupán kilencz szóra, melyben azon idea foglaltatik, hogy a komány a nép zsirját szivja. Ezen tanú a maga erőtlen voltát maga nyilvános szavakkal megvallja, fülében a nép zsirja kitétel akadt meg, mely kitétel alkalmával fogta Uray alispán is alperest megszólítani. Hogy Uray ur alperest itt félreértette, hogy alperes a félreértést mindjárt akkor felvilágosította, még pedig az egybegyült rendeknek, mint magának Uray alispánnak teljes megnyugtatósára világosította fel, az alább bőven ki lesz fejtve. E semmire sem emlékező tanú tehát a maga, mintegy álomból előmondott kilencz szavaival alperes ellen terhelőleg fel nem állhat.

17-ik tanú Ujhelyi Károly, kinek egész vallomása az alperes ellen aljas bosszút s haragot lehel, ezen ellenséges indulatjáért különben is be nem vehető vallomásának hamis voltát s annak kutfejét maga felvilágosította, mint feljebb a 47. és 48-ik sz. alatt két bizonyítvánnyal megbizonyított. Ez tehát alperes ellen tanúságot semmi esetben nem tehet.

29-ik tanú Pák József nevetségessé tette magát azon nyilatkozásával, mely feljebb is megjegyeztetett, hogy ő alperes hoszszu beszédéből semmire sem figyelmezett; egyedül arra, a mit (a tanú állítása szerint) a kormányról mondott. Ezen tanú tehát már

előre megdivinálta, miről kell egyszer 50 nap mulva bizonytságot adni? S ezen divináló tehetségénél fogva kiszemelte már jó előre ezen szavakat, mikre szükség lesz. Alperes nem hiszi, hogy ily vagy elmétlenül vagy palástolni sem kívánt szemtelenséggel valló tanúnak ellene hitel engedessék.

A mi végre a 30-ik tanút Veres László gencsi nemest illeti, erről a már előadott négy tanúk, ugymint a 44. szám alatti esketésben 1-ső és 2-ik a 45-ik alattiban pedig 1-ső és 3-ik szám alattiak nyilván mondják, hogy magát a hamis bizonyágtételre elszédtetni engedte. De különben is vallomása oly oktalan, hogy semmi terhelőt magában nem is foglalhat. Azon állítás, hogy a kormány 9 millió ember zsirját az adózó jobbágyokra tölcséren tölti által, tehát az adózók zsirját az adózókra, természetesen nem gyalázó állítás lenne; mert Veres László uram szerint a kormány a mit a néptől vesz, azt ugyanannak adja vissza. S ez a legatyáskodóbb kormányt jelenti. Alperes meg nem tudja fogni, hogyan vala lehetséges ezen értelmetlen s egyszersmind a csak most idézett négy tanú vallomása szerint valóságos rossz ember vallomását még ilyen körülmény közt is alperes ellen használni akarni? Így a mint a vallomás áll, alperes elfogadhatná azt mentő bizonytságnak, ha ilyen embernek tanúságával élni szégyen nem lenne.

Ime tehát meg van mutatva, hogy a kir. fiscus 14 tanúi oly vallomást tettek, melyek önmagokban is, de a később kifejtett körülményeknél fogva is semmi erővel nem bírnak. Péchy Lászlónak D. alatt álló vallomása már feljebb megsemmisítve lévén, senki sincs, kinek vallomását alperes ellen csak messziről hihetőnek is lehetne állítani.

Miután mindezek előadattak, s miután az épen most idézett négy tanú bizonyágtételéből s a felperesi C. alatti 27-ik tanút illető 47. és 48. sz. a. két bizonyítványból világos nemcsak a tanúk hamis volta, hanem az is, hogy többen s azok között az esketető kir. fiscalis a tanúk elszédtésére mora-

liter kárhuzatos befolyást gyakorlott, kénytelen alperes az említett négy tanúkon felül a 45. szám alatti 2-ik és 4-ik tanúkat, tehát összesen a két bizonyítványval együtt 8 tanút előállítani, kiknek vallomásából bizonyos:

1.) Hogy a kir. fiscus a tanúkra ígéret és fenyegetés által befolyást gyakorlott.

2.) Hogy az esketésekben Mátyás kir. VI-ik Decretuma 14-czikk 4-ik §-nak ezen szavai ellenére: „Tempore inquisitionis partes causantes interesse non valeant,“ — maga is jelen lévén, a tanúk függetlenségét ez által is veszedelmeztette.

Mert ha ezek néhány tanúkat illetőleg a feljebbiekben teljesen hebizonyítottak, könnyű, sőt természetes hinni, hogy hasonló viselet a több tanúkra nézve sem mulasztatott el s bátran lehet mint az eddig felfedezett körülményeknek szükséges következményét állítani, hogy azon kevés és a hitelnélküliség bélyegét homlokaikon hordó terhelő tanúk is, kik e jelen pörben alperes ellen előállítatnak, egyenesen alperesnek magokat nyilván kimutatott ellenségei közül szédítés és fenyegetés s egyéb csábítások segedelmével szedettek össze. S ily tanúk kimondásán épült vád mi hitelt érdemljen? arra a feleletet mindenki könnyen kitalálhatja.

Felperes kir. fiscus, hogy tanúit védje, utóbbi szóváltásában czáfolni kívánja azon alperesi tanúvallomásokat, melyek vallatása végbevitelének helytelen voltát s tanúinak elszédtett s megvesztegetett voltokat mutatják s több okoskodásokat hoz fel jelesen azon tanúk ellen, kik Odor Benjamin, Odor László és Csomai Andrásról szólnak, s melyek e két utolsónak hamis tanúságára gonoszság s csábítás következtében lett vemedéseket hebizonyítják.

Ezekre kénytelen alperes bővebben felelni.

(Folytatása következik.)